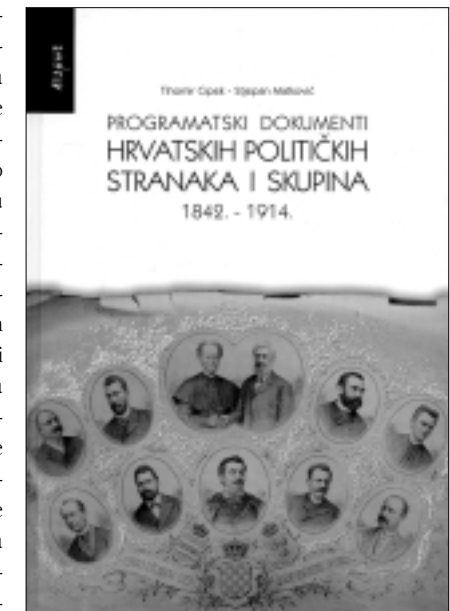

Tihomir CIPEK, Stjepan MATKOVIĆ: *Programski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842. — 1914.*, Disput, Zagreb, 2006., 742 str.

Okvakva je zbirka odavno bila prijeko potrebna. Pogotovu povjesničari ništa ne mogu bez dokumenata (raznih provenijencija), *vrela* na koje se, nakon kritičke analize, mogu osloniti u donošenju sudova, pa su sustavne, objavljene *zbirke izvora* jedan od temelja/preduvjeta stručnoga rada. No, to i nije jedina važna dimenzija takvih zbirki; na primjer, uvid u izvore čini spoznaje stručnjaka vjerodostojnima u očima sviju drugih koje povijest zanima, važan je za razvijanje *kritičkog suda* zainteresiranog suvremenog čitatelja koji se ne mora jedino i isključivo orijentirati prema intepretacijama. Za upoznavanje i razumijevanje *hrvatske* političke povijesti nezaobilazan su izvor spoznaja i *programi političkih stranaka/grupacija*, a uvid u njih — za prvo razdoblje, za «dugo 19. stoljeće» — sada je moguć zahvaljujući trudu jednog povjesničara i jednog politologa. Dostatno je uvodno naglasiti da je to knjiga koja *prvi put sustavno*, na jednome mjestu, objedinjuje izvorne programske dokumente političkih stranaka iz zemalja s većinskim hrvatskim stanovništvom. Kada zaključujemo da je priručnik pouzdan, onda se oslanjamo i na tvrdnju iz «Priređivačke napomene»: «Načelno smo se držali pravila da donesemo prijepise izvornih dokumenata i samo smo u slučajevima kada to nismo mogli koristili vjerodostojnu sekundarnu građu» (s. 100). Da bi čitatelji kojima je zbirka namijenjena (stručnjaci raznih kompetencija u humanističkim i društvenim znanostima, potom posebice studenti, ali i svi oni koji se bave proučavanjem predprošloga stoljeća) dobili pouzdani «vodič» kroz ove dokumente, knjiga sadrži i uvodne rasprave, a one zaslužuju koju riječ više. Prva je studija politologa T. Cipeka, «Ideologija i nacije — političke stranke u Austro-Ugarskoj Monarhiji», a druga povjesničara S. Matkovića, «Obilježja političko-stranačkih kretanja u banskoj Hrvatskoj, Dalma-

ciji, Istri i Bosni i Hercegovini 1842.-1914.» — obje na gotovo stotinu stranica, i obje novina u našoj politologiji i historiografiji; posebno je važno da su se našle u istoj knjizi, jer se međusobno ne samo dopunjuju, nego i uvjetuju. Cipekov politološki pregled stranaka u Habsburškoj Monarhiji je opći kontekst bez kojega se ni formiranje ni djelovanje hrvatskih stranaka ne može ispravno razumjeti, pa smo tek nakon lektire te rasprave svjesni u kojoj mjeri nam je takva slika nedostajala. Svu kompleksnost stranačkih gena i dinamika u Monarhiji autor je uspio izložiti pregledno i s naglascima na njihovu društvenu podlogu i strateške ciljeve, što osobito vrijedi za najjače političke grupacije unutar tadašnjih «dominantnih» nacija u Monarhiji, dakle (austro)njemačke i magjarske. U tom svjetlu postaju jasna i *objektivna ograničenja* koja su stajala na putu ostvarivanju legitimnih hrvatskih interesa (dakle i politikâ hrvatskih stranaka), ali i razlozi zbog kojih mnoge njihove kombinacije realno nisu ni imale izgleda na uspjeh (možda je jedan od najboljih primjera Trumbićeva i Supilova politika «novoga kursa» početkom 20. stoljeća). Spoznaja da je strateški cilj upravo *liberalnih* («naprednih») stranačkih grupacija i u Austriji i u Ugar-

skoj bila velikonjemačka odnosno velikomagyar-ska nacionalna politika te da zbog toga i nisu mogle imati nikakva razumijevanja za legitimne nacionalne interese svih drugih naroda u Monarhiji (koji su bili u brojcanoj većini!), važna je u najmanju ruku stoga jer skida krinku s toliko nepouzdanе etikete »liberalnog kao (bezuvjetno) naprednog«, koja se — izravno ili neizravno — uvijek iznova javljala u ideologijom opterećenim interpretacijama. Autorovi zaključci, međutim, nisu relevantni samo za razumijevanje odnosa do g. 1914., kada konstatira da se u Monarhiji »[...] zapadnoeuropski privredni i politički sustav nije nikada oblikovao« (s. 46), pruža nam jedno od temeljnih polazišta za razumijevanje razvoja [i] hrvatskih prilika u — 20. stoljeću. Zaključno je, ali i za naše doba, relevantna i Čipekova tvrdnja da »[...] političke stranke u demokratskim sustavima nisu zadužene isključivo za prenošenje partikularnih interesa iz sfere društva u sferu državne vlasti, nego je njihova zadaća da svojom posredničkom funkcijom stabiliziraju politički sustav i integriraju društvo, pružajući mu perspektivu daljnjeg razvoja. Za austro-ugarske je stranke to bila nemoguća misija [isto]. Ta »nemoguća misija« posljedovala je raspadom te velike srednjoeuropske države g. 1918., ali i najavila neminovnost sličnih »rješenja« u cijelom 20. stoljeću.

Rasprava povjesničara S. Matkovića u naslovu nosi skromnu naznaku: »obilježja«, ali sadrži daleko više od toga i, u osnovi, kao svojevrsni nacrt, objektivno bi mogla biti odličan predložak za jednu daleko opširniju, sveobuhvatnu povijest naših stranačkih odnosa u navedenu razdoblju. Nakon instruktivnog »Historiografskog pregleda« (dosadašnji rezultati) i sumarnog pregleda »Izvor«, autor kronološkim slijedom prikazuje postanak i razvoj stranaka u (u naslovu pobrojanim) »hrvatskim zemljama«, uključujući u taj niz i stranačke grupacije drugih naroda, ali i Hrvata u susjednim zemljama (npr. Gradišće) i u svijetu (dijaspora). Rasprava zaključno legitimiraju potrebu ove zbirke: »Premda političke stranke nisu bile jedini smjerdavni čimbenik moderne politike, bez poznavanja njihova značenja nije moguće upoznati sadržaj hrvatske po-

litičke povijesti« (s. 85). Na kraju obju uvodnih rasprava pridodani su popisi izabrane literature i izvora.

Knjiga koja je pred nama, dakle, na svoj način nadomješta dosadašnje »deficite« hrvatske historiografije koja se, doduše u nizu stručnih i znanstvenih radova bavila tim razdobljem, ali su se njezini autori, kako s pravom upozorava Čipek, »[...] u pravilu orijentirali isključivo na pojedine stranke« (s. 15). Zasigurno ne ćemo pogriješiti ako pridometnemo da poznavanje samo »pojedinih« političkih skupina otklanja i zaklanja uvid u cjelinu društvenih zbivanja, pa je nužno — selektivan. A narav i motivi te selektivnosti, zahvaljujući najčešće ideološko-političkim obilježjima vremena u kojima se pisalo — nužno su — u najmanju ruku — morali rezultirati jednostranošću. Danas za to više nema ni »izvanjskih« razloga (»tabu«-teme; vladajuća državna i/ili ideologijska paradigma u totalitarnim sustavima), pa ni izgovora za »previđanje« pojedinih segmenata cjeline povijesnih zbivanja. S obzirom na to da i u ozbiljnim inozemnim publikacijama dan-danas možemo naći nevjerojatne tvrdnje i hrpu materijalnih pogrešaka, ovo bi izdanje i u svijetu moglo imati veliko značenje za sve koji se bave hrvatskom poviješću. Knjiga je odlukom Senata Sveučilišta u Zagrebu odobrena kao sveučilišni priručnik.

• Srećko LIPOVČAN

**Tomo ŠIMIĆ: Dokumenti
Predsjedništva Bosne i Hercegovine
1991.-1994., National Security
and the Future, Zagreb, sv. 7
(2006.) — 8 (2007.)**

»...Da li nam treba uopće i dogovor i sa Hrvatima?

To je to. Ne možeš se sada oženiti s nekom ženom i ne zamjeriti se onoj curi s kojom si hodao.«

(A. Izetbegović, 16. siječnja 1994.)

Ukupno dva godišta (7/2006. i 8/2007.) odnosno osam brojeva zagrebačkoga časopisa *National Security and the Future*, krajem rujna 2007. iz tiska je izišla zbirka gradiva nastalog radom Predsjedništva Bosne i Hercegovine u razdoblju od 21. lipnja 1991. do 25. prosinca 1994. godine. Riječ je o 40 zapisnika i 66 transkripata magnetofonskih snimaka sjednica Predsjedništva susjedne države, koja se do 8. travnja 1992., kad je odlukom Predsjedništva iz naziva države brisan ideološki predznak, nazivala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina. Dokumente je za tisak priredio i uvodnu raspravu napisao Tomo Šimić, po struci pravnik, u ratu pripadnik Hrvatskoga vijeća obrane (HVO), a danas bankovni činovnik. Ta je uvodna rasprava, ukupnog opsega 224 stranice, objavljena u dvobroju časopisa (sv. 7/2006., br. 1-2). Vrijedno je napomenuti, da su i Šimićeva rasprava i svi dokumenti koji su objavljeni u tiskanom izdanju, u cijelosti dostupni i na portalu nakladnika časopisa, Udruge sv. Jurja, na adresi: www.nsf-journal.hr. No, tu se zasad — bar do 24. listopada 2007. — ne nalaze drugi dokumenti na koje se uvodna Šimićeva studija, navodno, također naslanja, a koji su, prema njegovoj napomeni, izostavljeni iz tiskanoga izdanja, ali će biti dostupni na internetskoj stranici.

Objavljeni zapisnici i transkripti predstavljaju približno četrdeset posto zapisnika i transkripata sjednica Predsjedništva održanih u tom razdoblju. Način na koji su priređeni za tisak, nije onaj koji je u takvim situacijama uobičajen i poželjan. Naime, zapisnici i transkripti nisu popra-

ćeni bilješkama i tumačem pojmova i osoba, pa slabije upućeni čitatelj počesto ne će moći shvatiti kontekst u kojem se rasprave odvijaju, niti će uvijek moći dokučiti koji se govornici kriju iza pojedinih osobnih imena ili slovnih oznaka za osobe koje su prepisivačima bile slabije poznate. Posebnu teškoću predstavlja činjenica da su se struktura i sastav Predsjedništva u obrađenom razdoblju višekratno mijenjali, što otežava praćenje i temeljitiju analizu sadržaja i vrijednosti zapisnika i transkripata te neupućene mora ostaviti u nedoumici u pogledu onih dijelova rasprave, u kojima sudjeluju osobe koje nisu članovi Predsjedništva, nego su predstavnici vlade, parlamenta ili političkih stranaka, ili su jednostavno tehničke osobe, poput šefa kabineta ili savjetnika člana Predsjedništva.

Također, nigdje, nažalost, nije naznačeno otkuda zapisnici, transkripti i najavljeni dodatni dokumenti potječu i gdje se nalaze, što bi nesumnjivo bilo metodološki ispravno i neobično korisno. Taj bi podatak bio tim potrebniji, što su transkripti često vrlo manjkavi, dijelom zbog tehničkih teškoća pri nastanku tonskih zapisa (pa se nailazi na napomene: *ne čuje se, nije snimljeno* i sl.), a dijelom zbog njihova površ-

